

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Välkommen att läsa Västgötabygden!

Tycker du att tidningen är läsvärd,
prenumerera gärna!

Ett årsabonnemang kostar, från 2024 = 200 kr.

Vid minst 10 ex. (i samma beställningslista)
rabatteras priset till 180:-/ ex.

Listan skickas till Västergötlands Hembygdsförbund,
Box 82, 532 21 SKARA

E-post: kansli@vhbf.se

Avgiften erläggs på en inbetalning till Västergötlands
Hembygdsförbunds bankgiro 378-5383.

Redaktionskommittén

OBS! Kopiering av sid 1-32 till andra hemsidor förbjuden.

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund
Nr 4 Årgång 79 2024

*Krönikebrunnen i Skara minner om stadens mångåriga historia.
I år tillträder stiftets första kvinnliga biskop, Ulrica Fritzson, sidan 16.*

HKH Kronprinsessan Victoria
Västergötlands Hembygdsförbunds beskyddarinna

Bilden ovan är tagen vid Kronprinsessans vandring i
Västergötland i september 2017.

Kungliga Hovstaterna

Foto: Raphael Stecksén, Copyright: Kungahuset.se

Innehåll

Hembygdshälsningar från Lena, ordföranden	3
Tankar i tiden, Kafferepet	4
Byggnadsvården 50 år	5
Trästadens främste förkämpe har fått sin egen bronsskulptur	6
Forsby kyrka – Sveriges äldst daterade	8
Bröderna Dahl, minns du dem?	11
Kulturarvsdagen 2024	11
Tack för en givande tid i styrelsen	12
HembygdVäst har bildats	14
Wilhelmine, kändis för 100 år sedan	15
Ulrica Fritzson, den åttiofjärde och den första	16
Johannes Daun, en profil inom textilen i Borås ...	18
Vem var Red Devil?	20
Gyltas grotta	21
Veteranbilsrally med brandfordon	22
Antesbo soldattorp och några av deras roteknektar	23
Elevbesök för snart 50 år sedan	24
Ödenäs och bastabinnet	25
Öppet Hus i Ljungsarp	27
Historieforum Västra Götaland	28

Redaktör och ansvarig utgivare:

Monika Moberg Kilefors, Ekängsvägen 19,
549 40 Skövde. Tel: 070-642 56 70.

E-post: redvastgotab@gmail.com

Tryck: Åtta.45 Infomedia, Alingsås 2024.

Sex nummer per år med utgivning i slutet av februari,
april, juni, augusti, oktober och november.

Manus senast: 10/1, 10/3, 10/5, 10/7, 10/9 och 10/10.

ISSN 0346-4954 (Print) www.hembygd.se/vastergotland

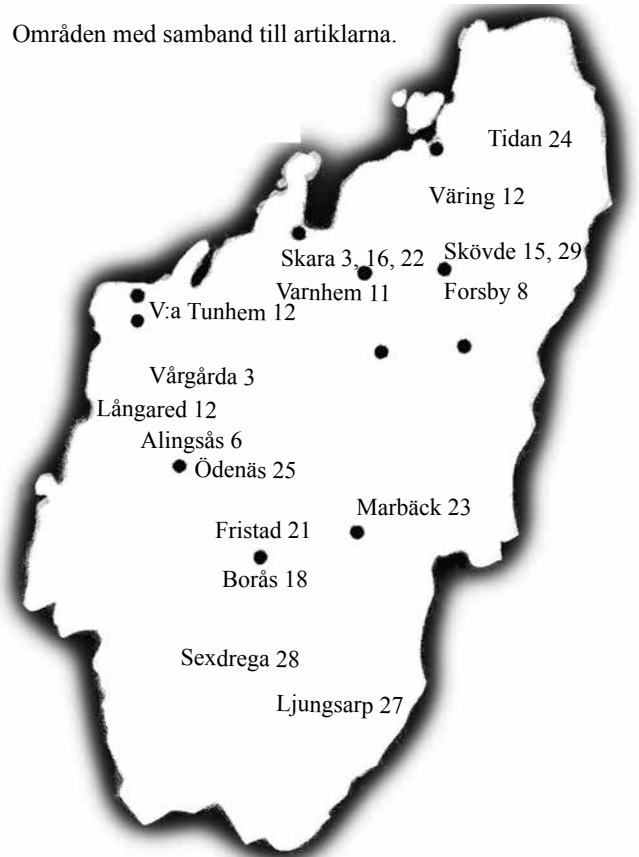
ISSN: 2004-9668 (Online)

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.
Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 79
Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2024 200:-

Områden med samband till artiklarna.

Helt ideellt

Vår tidning är ganska unik. Vi som gör tidningen jobbar helt ideellt. Vi är en redaktionskommitté på sex-sju personer som träffas ett par, tre gånger per år och har samråd om innehållet. Vi tar gärna emot text- och bildmaterial som passar i vår tidning.

Vill du prenumerera eller har en adressförändring, ring till Eva Mann, telefon 0512-105 50, kontorstid på torsdag 9–15 eller e-post: kansli@vhbf.se

I det här numret är vi ca 25 skribenter och fotografer som hjälpts åt. Ingen av oss får något arvode, vi gör det för att glädja andra och oss själva.

Du är också välkommen som medarbetare!

Hoppas ni alla har haft en bra sommar!

Kanske har du varit och besökt något trevligt arrangemang vid någon hembygdsplats, eller träffat släkt och vänner som du inte sett på länge? Sommaren brukar bjuda på lite extra utbud och kanske har vi lite mer energi och lust att göra saker när dagarna är varmare och ljusare längre.

HembygdVäst

Veckan efter midsommar så hade vi, de fyra hembygdsförbunden i Västra Götalandsregionen, ett bildandemöte för en ny förening. Föreningen heter HembygdVäst och är en paraplyförening för Bohusläns hembygdsförbund, Dalslands fornminnes- och hembygdsförbund, Göteborgs hembygdsförbund och Västergötlands hembygdsförbund. Vi förbund har under flera år haft ett informellt samarbete med varandra, där vi diskuterat gemensamma frågor, i vissa fall varit en gemensam samtalspart gentemot andra organisationer och kanske främst VGR. Nu var tiden mogen att mer formellt organisera oss. Syftet är att vara en röst för hembygdsrörelsen, att samordna och företräda förbunden, gentemot externa parter. Läs gärna mer om vårt syfte och mening med bildandet längre fram i tidningen. Jag vill avsluta med att säga att jag är glad och stolt över att vi fått detta till stånd. Det är ett sätt för oss i hembygdsrörelsen att tydligare visa vilken stor och betydelsefull kulturarvsbärande vi är och vilken betydelse vi har inom civilsamhället.

Arbetsdag för verksamheten

I slutet av augusti så har vår styrelse en arbetsdag inplanerad, som vanligt kan jag väl säga nu efter några års genomförande. Vi brukar då lägga tid på vårt uppdrag

En pelargon från årsstämman i Lundsbrunn som växt till sig och frodats.

Lena Ramsberg,
ordförande i
VHBF

som stämman gett oss via verksamhetsplanen. När vi ses detta året, så är vi inne på det tredje och sista året av gällande verksamhetsplan. Vi har genomfört mycket av det vi fått i uppdrag men har också ärenden kvar. Något som blivit tydligt för oss under denna period är att vi har många, viktiga, återkommande ärenden. Det är naturligtvis att hålla kontakt med medlemsföreningarna, dels via kretsar/samverkansgrupper men också via enkäter och samtal. Att jobba för att öka verksamhet för barn och unga – något som många föreningar vill arbeta mer med. Hur visar vi vårt natur- och kulturarv på ett attraktivt och kanske nytt sätt? Hur hänger vi med i digitaliseringstempot? Att erbjuda lämpligt kursutbud osv. Det är stora områden som kräver kontinuitet men även utveckling. Allt vi jobbar med i förbundet har ledordet ”medlemsnytta”. Vi är många föreningar, över 230 nu, så det är svårt att tillgodose varje enskild förenings önskemål. Men genom vår kännedom av många förenings behov, försöker vi se var de största gemensamma nämnarna finns.

Finns det synpunkter eller tips?

Vi har också nu uppdraget att presentera en ny verksamhetsplan till nästa års stämma. Finns det synpunkter, tips eller tankar kring vad som bör finnas med i den, så hör gärna av er kring det!

Jag ser fram emot höstens alla trevliga möten inom hembygdssfären!

Allt gott!

Lena

Tankar i tiden

När första världskriget (1914–1918) var slut firades med kafferep i Sventorp Östergården. Grannkvinnorna inbjöds. Akvarell av Vivan Johansson, född i Östergården och boende där en stor del av sitt liv.

Tiden vi lever i, den följer hela tiden med oss. Just nu sommaren 2024, när jag knäpper på radion eller teven väller all världens eländes avlopp ut ur kanalerna, det rinner, brunt, skitigt och sörjigt. Kriget i Ukraina, läget i Gaza, gaphalsen Trump i Amerika och stenansiktet Putin i Ryssland. Och man tänker: Måtte eländet snart ta slut, och ljusare tider skönjas.

För den som skriver dagbok och ser tillbaka, kan konstateras – tiden är sig för det mesta lik. Eländes elände i någon form. På tal om våra nuvarande naturkatastrofer och vår jord som vi måste rädda, får jag påminna om Rachel Carsons bok *Tyst vår* (*Silent spring*), som utkom redan 1962. I boken beskriver Carson vad hon uppfattar som förödande effekter av användandet av bekämpningsmedel, bland annat DDT. Hon menade att om myggor utrotas kommer även fåglarna dö – och därmed blir våren tyst.

Ett par skrivarklubbars kreativa utställning 2003 i Sventorps församlingshem. Foto: M Moberg Kilefors.

Den utbytbara människan

April 1987: ”Sekreterare är utbytbara. En sekreterare kan gå från den stora industrin till Konsum över en natt och ändå utföra ett för Konsum acceptabelt arbete på direkten. Fel kan vi göra, men mest av typen att inte kunna stava eller böja ett engelskt verb rätt. Vi kan skriva maskin, le vackert och svara trevligt i telefon. En sak som skiljer oss lite från varandra är bransch- och personkännedom, men även den kan diskuteras. Det vi skriver av från koncepten är på uppdragsgivarens ansvar. Han (för det är oftast en man) ansvarar för om det står ”optimera” eller ”åskledande funktion”. Det är inte min sak. Visst är det bra om jag vet vad jag skriver. Det går både snabbare och det blir lättare rätt. Men nödvändigt är det inte”.

Nedtecknat av en annan äkta östergårdare, med rötter i Jonsboda, Östergården, Fägre och därefter boende i Östergården, Sventorp, under många år.

På bilden ovan har husmodern i Sventorp Östergården utanför Skövde inbjudit grannkvinnorna till kaffesamkväm. Lyckan över att det stora kriget äntligen var slut 1918 var stor. Hur männen i familjen firade krigs avslutet är okänt. Kanske skålade de tillsammans med ett antal starka supar i någon av flyglarna, varav den ena användes som drängkammare.

Monika Moberg Kilefors

Byggnadsvården 50 år

År 2025 är det 50 år sedan Europarådet utlyste Det Europeiska Byggnadsvårdsåret och grunden för Svenska byggnadsvårdsföreningen lades. Föreningen initierar nästa år "Byggnadsvårdsåret 50 år" för att samla branschen och fortsätta hävda det byggda kulturarvet som resurs för nutiden, framtiden och för klimatomställningen.

Byggnadsvårdsförening för alla

1975 utlystes Europeiska byggnadsvårdsåret, i syfte att öka medvetandet om vilken bebyggelse som bör bevaras samt ge praktisk vägledning i bevarandefrågor till politiker och andra intressenter. Föreningen är oberoende, ideell och arbetar för att sprida och förmedla kunskap om byggnadsvård.

I december 2023 beviljades Svenska byggnadsvårdsföreningen 250 000 kr i projektmedel från Kungliga Vitterhetsakademien för att uppmärksamma 50-årsjubileet för det Europeiska byggnadsvårdsåret 1975. Projektmedlen för 2024 ska finansiera en projektanställd samordnare och en digital mötesplats för alla arrangemang och aktiviteter i landet med anknytning till 50-årsjubileet. Byggnadsvårdsföreningen har utsett en arbetsgrupp inom styrelsen som kommer att samarbeta med andra organisationer i landet.

Vad och i vilken bemärkelse VHBF i egen regi kan ordna något har styrelsen ännu inte tagit ställning till. Det vi i dagsläget kan uppmuntra till är att de före-

Prisma – Västra Götaland

Från 2017 finns en samverkansplattform kring industrisamhällets kulturarv i Västra Götaland som heter Prisma Västra Götaland. Prisma tar vid där projektet Industrimuseum Västra Götaland (IMVG) avslutades 2016. Då skrevs det en ny överenskommelse mellan regionala, kommunala och idéburna aktörer om en fortsatt långsiktig samverkan.

De ingående parterna är Kulturförvaltningen i Västra Götalandsregionen, Innovatum, Göteborgs stads kulturförvaltning, de kulturhistoriska museerna i Bo-

ningar och personer som har eller ska starta kulturbevarande åtgärder inom byggnadsbeståndet har möjlighet att söka VHBF:s Byggnadsvårdspris som instiftades för fyra år sedan och hittills delats ut till tre mottagare. Statuter och ansökningshandlingar finns på VHBF:s hemsida.

Vi vill också slå ett slag för de utbildningar inom den här sektorn som ordnas av Västra Götalandsregionen genom Byggnadsvårdsavdelningen på Nääs.

Västra Götalandsregionen tillhandahåller också kostnadsfri vägledning genom ett antal utsedda bebyggelseantikvarier

Ta del av programmet på hemsidan, <https://www.slojdochbyggnadsvard.se/Kurser/> där också ett digert utbud av lunchföreläsningar finns, https://www.slojdochbyggnadsvard.se/aktiviteter/_se-forelasningar-/, både inspelade och program för kommande händelser framåt hösten.

Jan-Olof Berglund

rås, NAV, HembygdVäst (hembygdsförbunden i Västra Götaland, se artikel på sidan 14), Riksarkivet Landsarkivet Göteborg samt Maritimt i Väst. Utöver dessa sker samverkan med ytterligare aktörer.

Redaktionen

Trästadens främste förkämpe har fått sin egen bronsskulptur

Kungsgatan i Alingsås var fylld av personer när bronsskulpturen av Per Henrik Rosenström avtäcktes för en tid sedan. Den tidigare museichefen var en förkämpe att bevara den gamla trästaden. Detta i en tid då grävskoporna gick varma för att riva gammal fin trähusbebyggelse landet runt.

Att avtäckningen av skulpturen sammanföll med strålände sol och att Per Henrik skulle fyllt 100 år den 1 juni gjorde naturligtvis saken inte sämre. Åskådarskaran ville alla hylla Rosenström för det han har gjort för Alingsås. Många yngre kanske inte minns honom, då han var museichef i Alingsås under åren 1961 till 1989. Detta för att därefter kämpa vidare som ordförande i Alingsås Hembygdsförening. År 2017 gick han ur tiden.

– Ja, sannolikt hade staden Alingsås sett annorlunda ut om inte Per Henrik Rosenström funnits där. Han fick etablissemang att ändra rivningsplan till bevarandeplan av Alingsås stadskärna, berättar Carina Håkansson, hembygdsföreningens nuvarande ordförande.

Men det är främst Historiska Sällskapet i Alingsås som från början önskat ära Rosenström med en skulptur. Ett arbete som påbörjades av Håkan Kumler, ordförande i föreningen.

PER HENRIK ROSENSTRÖM

(1924-2017)

Han var en kulturpersonlighet som flyttade till Alingsås i början av 1960-talet där han tidigt fastnade för att rädda stan från rivningshysterin som pågick över landet. En del fina hus hann dock rivas i Alingsås innan Rosenström bidrog till att stoppa rivningsplanen till bevarandeplan.

Rosenström hade tidigare bl a arbetat på Riksantikvarieämbetet i Stockholm, Hallands museum i Halmstad och Dalarnas museum i Falun innan han kom till Alingsås.

I Alingsås blev han museichef 1961-1989. Efter detta blev han ordförande i Alingsås Hembygdsförening, där han fortsatte att kämpa för den äldre bebyggelsen. Vid avtäckningen av skulpturen fanns representanter från Rosenströms familj, bland andra Per Henriks tre döttrar My, Elisabet och Margareta.

– Arbetet har pågått fyra till fem år och nu är vi äntligen här, berättar Håkan.

De båda föreningarna har med insamlingar fått in pengar till skulpturen. Och många donatorer har varit givmilda.

– Det säger väl om något hur folk ser på gamla hus och värdesätter vår fina stad, fortsätter Kumler.

Auktoritet

När Per Henrik Rosenström flyttade till Alingsås i början av 1960-talet blev han snabbt förtjust i småstaden. I många år kom han sedan att kämpa för bevarande av de gamla trähusen. Det blev åtskilliga debattartiklar, böcker och stadsvandringar och han blev en auktoritet som samlade mycket folk. Själv kom jag att ha mycket kontakt med honom under flera år som journalist på Alingsås Tidning.

Trivsamma trästan

Palladium var ett kulturhus som Rosenström var med och utvecklade sedan biografen varit nedlagd en tid. För att inte tala om Stampens kvarn. Jonas Alströmers gamla träbyggnad som hotats av rivning, men där Rosenström tveklöst var en drivande kraft att rädda huset undan grävskopan. Idag är det sommartid ett levande kulturhus med utställningar och föreläsningar i Alingsås Hembygdsförenings regi. Torpet Lilla Prästeryd

Anne Gunnevik, ordförande i kultur- och utbildningsnämnden, fick äran att avtäckta skulpturen.

Skulptören Peter Linde var på plats liksom skådespelaren och regissören Ulla Skoog. Sistnämnda höll ett hyllningstal med humor och värme till Alingsås. Alla foton i detta reportage: Pär-Uno Ström.

ville han tidigt också bevara och det har det blivit nu i samarbete mellan Alingsåshem och hembygdsföreningen.

År 1984 förärdades också Alingsås kommun med det europeiska byggnadsvårdspriset Europa Nostra för just sättet att renovera, bevara och förnya innerstaden. Rosenströms arbete och engagemang ligger förstås bakom även detta. Den ”trivsamma trästan” har sedan blivit ett välkänt begrepp.

Humor och värme

Avtäckningen av bronsskulpturen fick nu Anne Gunnevik (L), ordförande i kultur- och utbildningsnämnden, äran att göra. Men innan dess var det flera talare som avlöste varandra. Alingsås kommunalråd Daniel Filipsson (M) var först på plats och påtalade Rosenströms betydelse för Alingsås utveckling. Oppositionsrådet Simon Waern (s), utbildad byggnadshistoriker samt stor vän av Alingsås innerstad, kunde däremot inte närvara då han nyligen blivit pappa. Ett giltigt skäl om något. Närvara kunde däremot skådespelaren och regissören Ulla Skoog, som med humor och värme höll ett hyllningstal till Alingsås.

– Staden är fantastisk framhöll hon. Det räcker att åka några mil bort. Vår grannkommun Lerum har inte lika mycket att skryta med, framhöll hon.

Giganter

Musikkåren Kamraterna spelade och dagen till ära fanns också konstnären Peter Linde på plats, mannen som står bakom skulpturen. Han framhöll nu några välvalda ord. Linde är ett känt namn i skulptursamman-

Per Henrik och hustrun Gudrun Rosenströms tre döttrar var förstas glada och stolta denna dag. Från vänster Margareta Borg, My Rosenström och Elisabet Rosenström

hang och har bland annat gjort statyer av författaren Karin Boye, boxaren Ingemar ”Ingo” Johansson och fotbollsspelaren Zlatan Ibrahimovic'. Och på tur står nu förre statsministern Fredrik Reinfeldt. Rosenström placerar sig alltså med en rad giganter och sannolikt ger det kanske morgondagens beslutsfattare inom Alingsås kommun en tanke på hur man vill utveckla sin innerstad framöver...

*Pär-Uno Ström
Text och foto*

Forsby kyrka – Sveriges äldst daterade

Forsby kyrka utanför Skövde tillhör sannolikt Västergötlands tidiga stenkyrkor och är Sveriges äldst daterade. I kyrkans närhet ligger en av landskapets få husbyar.

Stenkyrkan har flera byggnadsperioder. Äldst är koret, möjligen uppfört intill en äldre träkyrka.

Inskriptionen i kyrkans kor – XIII KALENDAS AVGUSTI DEDICATA MCXXXV ANNO – visar att kyrkan är invigd den 13 augusti 1135. Rätt datum får

man om man räknar tretton dagar bakåt i tiden från och med den 1 augusti. Invigningen blir då en lördag, den 20 juli, när man firade Margaretas dag. Dagen därpå är Kristi Förklarings dag.

I början av 2000-talet skrev jag om Forsby kyrka, Sveriges äldst daterade från 1135, i en stockholmstidskrift. Men den klåfingrige redaktören för skriften ansåg att det visst inte fanns någon äldst daterad kyrka i vårt land. Det var han tvärsäker på och tog bort uppgiften utan att rådfråga mig. Stockholmare således.

Kyrkans ålder bekräftas av en dendrokronologisk undersökning 1998 som ger besked om att virket i två takstolar är från stockar som avverkats år 1130 respektive år 1131. Takstolarna i koret, som är en egen byggnadskropp, är inte undersökta, då denna är tillsluten och inte besiktningsbar.

Trots att kyrkan var ödekyrka från slutet av medeltiden och fram till 1600-talet lyckades ett par fina träskulpturer överleva om än i något skadat skick, dels ett triumfkrucifix, gjort på 1130-talet och ett av de äldsta i landet, dels en madonnaskulptur i trä – Jungfru Maria. Båda finns idag på Statens historiska museum. 1923 deponerade församlingen till Statens historiska museum en mässhake i siden, troligen från 1200-talet. Från början var den blågrön, numera är den starkt urblekt.

Ett sensationellt fynd gjordes 2006 i sockenmagasinet. Vid en inventering påträffades ett kläde, som låg undanstoppat, trasigt och med fläckar. Det visade sig

Sommarkyrka. Sedan 1992 har det först arrangerats en vägkyrka av Sventorp-Forsby församlingskår och därefter sedan 1994 sommarkyrka med musikandakter av Vårsås pastorat. Den 6 juli 2024 var det ett musikframträdande av Tina och Bo Frid, Korsberga. Foto: M Moberg Kilefors

efter en undersökning att detta är en mässkjorta, daterad till 1400-talet. Mässkjortan skänktes 2008 till Statens historiska museum.

Av de medeltida föremålen finns dopfunten kvar i kyrkan, den lilla kyrkklockan, två liljestenar på kyrkogården och två stavkorshällar.

Upprustning under 1600-talet

En upprustning skedde under 1600-talet, då en tillbyggnad skedde i väster. Från denna tid är altartavlan, som i nutid är borttagen från koret.

Altaruppsatsen, försedd med två vapensköldar tillhörande släkterna Ulfsparre och Gyllengrip, de som enligt Västergötlands museum också stått för donationen. Bänklängden är från 1666. Predikstolen i barockstil är prydd med fyra apostlabilder.

En järnbeslagen kista med flera lås och en springa för mynt kan sägas tillhöra de intressantaste inventarierna. Timglaslet köptes in år 1731.

Klockstapelns blev färdigbyggd 1704. Vindflöjeln är märkt med årtalet 1698.

”Kyrkan är liten och mörk” skriver P E Lindskog i sin beskrivning av Skara stift 1816. Men den hade fått fina målningar av Johan Risberg, de som mer än inskriptionen gör den sevärd. År 1745 målade han taket i fem fält: Jesu födelse, Kristi uppståndelse, Kristi åter-

Risbergs takmålning från 1745, föreställande de dödas uppståndelse på kyrkogården.
Foto: M Moberg Kilefors.

Ett triumfkrucifix – enligt legenden är det en exakt avbild av Kristus ansikte. Det saknar en arm, en fot samt sitt kors. Finns i Statens historiska museum. Foto: SHM.

komst, de dödas uppståndelse och längst bort från koret en helvetesmålning. Den sistnämnda drog dock till sig så stor uppmärksamhet att den målades över. 1828 togs takryttaren bort.

Hårdhänt renovering under 1800-talet

Resten av taket undgick att målas över i samband med en hårdhänt renovering som pågick under åren 1861–1865. Stora fönster högs upp. I väster fick kyrkan ett vapenhus i reveterat trä och den dörr som använts i förlängningen av långhuset murades igen.

Platsen för den finns markerad i putsen. Det byggdes en ny orgellåktare. Bågen mot koret vidgades, altaruppsatsen togs bort, absiden sattes igen med en brädvägg och på den hängdes ett stort förgyllt kors som enda prydnad. Vitmålningen drabbade de draperimålningar som Risberg målat runt takfoten och till och med predikstolen blev vit med guldförgyllning. Adlerforska vapnet som hängde på de två krokarna (som ännu är kvar) togs ner vid denna restaurering och finns nu på Västergötlands museum i Skara.

Mässhake i siden, troligen från 1200-talet, finns i Statens historiska museum.

En madonna sittande på en tron med en krona på det skadade huvudet. Håret är flätat, båda händerna borta och nästan all målning borta. Ägs av Statens historiska museum.

2002 invigdes orgeln efter en restaurering. I mitten orgelrestaurören Sven-Anders Torstensson, Lidköping. Längst ut till vänster organisten Lars Ek, som återinvigde orgeln den 6 juli 2002. Enligt uppgift klingar den renoverade orgeln mer likt den gamla Härngren-orgeln. Foto: M Moberg Kilefors.

Ett triumfkrucifix – enligt legenden är det en exakt avbild av Kristus ansikte. Det saknar en arm, en fot samt sitt kors. Finns i Statens historiska museum.

I detta tillstånd befann sig kyrkan fram till år 1933. Då förstärktes grundmurarna, vapenhuset ombyggdes med tegel och under detta inreddes ett pannrum, nya fönster med antikglas sattes in, träväggen framför absiden togs bort och altarpuppans från 1600-talet sattes upp igen. Den övre delen av den och några tillhörande föremål återfanns på museet i Skara. "Kristus med segerfanan" hittades i klockstapeln och placerades på sin plats i sällskap med sådant som letats fram på Riddarhusets vind av F A Gyllenberg på Knistad.

Predikstolen fick tillbaka sitt gamla utseende och draperimålningarna togs fram igen. Det syntes spår av medeltida målningar, men de var i alltför dåligt skick för att kunna återställas.

1945 installerades elektrisk belysning. 1979–1980 renoverades fasaden. Man använde då hydraulisk kalk som har den egenskapen att den stöter ifrån sig vatten istället för att suga åt sig.

2005 när kyrkan fyllde 870 år blev det tårt- och kaffekalas utanför kyrkan. Foto: M Moberg Kilefors.

2002 renoverades orgeln, som byggdes i slutet av 1800-talet av C A Härngren i Lidköping. Men tiderna och musiksmaken förändras. 1954 byggdes orgeln om från romantisk stil till en barockorgel, och under år 2001 var det åter dags för beslut om en restaurering, som genomfördes 2002.

2003 gjordes elinstallationerna om samt ett larmsystem installerades. Efter ett åsknedslag 1953 installerades åskledare i klockstapeln och i kyrkan åren 2007–2008.

Altarpuppans är numera borttagen. Astrid Carlsson och prästen Rune Hjelm. Foto: Privat.

Sockenmagasinet

Tillsammans med kyrkan och klockstapeln bildar sockenmagasinet en vacker anblick från landsvägen. Beslut om byggnation togs 1766. Innan dess fanns ett provisorium i det härbärge där man förvarade prästens del av "tiondet" i form av spannmål. Sockenmagasinet är i två våningar. I den nedre var det ett kyrkstall med ingång från öster och i det övre ett magasin med ingång i andra ändan.

Tanken var att det behövde sparas spannmål under goda år för användning eller utlåning när det behövdes, oftast under efterföljande år. Därigenom uppkom en "magasinskassa" som senare möjliggjorde anslag till fattigvård och annat som socknen behövde pengar till.

På övervåningen finns nu en samling äldre föremål däribland den så kallade stocken. Exempelvis bestämdes det år 1736 att den som går ut ur kyrkan före välsignelsen får sitta i stocken.

I maj 2009 återinvigdes sockenmagasinet efter en renovering. På första våningen finns nu ett samlingsrum, pentry och hygienutrymmen.

Monika Moberg Kilefors

Bröderna Dahl

– minns du dem?

Det finns en gammal gravsten i kyrkparken i Skövde över Eric Dahl, prosten och teologie doktorn som föddes i Varnhem 1749. Fadern Christofer Dahl var en lärd prästman. Eric Dahl var halvbror till Olof Kolmodin d.y. och helbror till Anders Dahl och Christopher Dahl.

Anders Dahl var en av Linnés flitigaste och mest entusiastiska lärjungar. Bröderna var kända i Uppsala.

Eric lät tala om sig då han som gymnasist talade till drottningens (bör ha varit Sofia Magdalena) ära på skön latinsk vers. Han var ett språkgeni som lätt skrev på grekiska, hebreiska och latin och han slog de lärde med märkvärdiga poem vid sin prästexamen. Han var komminister i Saleby och präst under 14 år i Skövde. Eric avled 1809.

Dahlia

Efter endast två års studier vid akademien kunde Anders Dahl, född 1751, visa upp ett herbarium med 2 000 växter ”i mycket vacker ordning”. Tyvärr måste han dock avbryta på grund av överansträngning sina studier. Men han hann krönas till hedersdoktor i Kiel och botanisk demonstrator vid Åbo universitet. Växtsläktet Dahlia blev uppkallat efter honom. Anders dog endast 38 år gammal i slemfeber.

En vacker dahlia. Foto: Privat.

De båda övriga bröderna blev också lärda män. Christopher Dahl blev teologie doktor och professor i grekiska. Olof Dahl Kolmodin blev professor i vältalighet och statskunskap.

Monika Moberg Kilefors

Kulturarvsdagen 2024

Varje år den andra helgen i september är det dags för Kulturarvsdagen i Sverige. Alla som kan bidra med lokala eller digitala arrangemang, där kulturarv och kulturmiljöer står i fokus, inbjuds att delta.

Årets evenemang genomförs den 6–8 september. Alla som vill är välkomna till arrangemang med koppling till kulturarv och kulturmiljöer och årets tema: Kulturens vägar, knutpunkter och mötesplatser.

Västergötlands Hembygdsförbund och Sveriges Hembygdsförbund samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan vid kurser och konferenser.

Arrangemanget ska vara gratis att besöka, och öppet för allmänheten, eftersom syftet med Kulturarvsdagen är att locka nya besökare och bidra till att skapa förståelse och intresse för kulturarv och kulturmiljöer. Det är förstås tillåtet att uppmana besökarna att ge ett frivilligt bidrag till aktiviteten. Ordinarie entréavgifter, samt tillkommande kostnader för material, vid exempelvis prova-på-aktiviteter i programmet får dock tas ut.

Vi uppmuntrar särskilt att arrangera aktiviteter som riktar sig till barn och ungdomar. Låt barnen upptäcka det fantastiska kulturarvet i Sverige och inspireras av historien för att kunna påverka kulturmiljön.

Vårt nationella kulturarv har mycket att berätta om hur samhällen och kulturer har knutits samman genom möten.

Lyft fram det lokala. Låt traditioner synliggöra likheter såväl som skillnader. Visa upp byggnader och miljöer och låt besökarna ta del av berättelserna.

Redaktionen

Tack för en givande tid i styrelsen!

Avtackning vid årsstämman i Lundsbrunn. Björn Andersson, Värning, Barbro Svensson, Långared, Stig-Åke Andersson, Västra Tunhem och förbundsordföranden Lena Ramsberg. Foto: Ulf Arnell.

Vid hembygdsförbundets årsstämma i Lundsbrunn lördagen den 27 april bjöds deltagarna förutom förhandlingar och föreläsningar på ett besök i Husaby under värdskap av Husaby Hembygdsförening och dess ordförande Kjell Gustafsson. Det mesta refererades i ett späckt nummer av Västgötabygden nr 3. Även i detta nr återkommer vi med referat.

Avtackning

Vid hembygdsförbundets årsstämma avtackades tre medlemmar, som varit engagerade i länsförbundets styrelse. Därmed var en epok för dem avslutad. Jag tar mig friheten att sammanfatta vår tid i styrelsen.

Många goda samtal vid årsstämman i Lundsbrunn. Barbro Svensson och Monica Rosberg. Foto: Ulf Arnell.

Tiden har varit intressant och givande ur många aspekter. Vi har alla fått klarhet och delaktighet i hur intensivt styrelsen arbetar under åren. Vi har inspirerats av vad vi hört och lärt oss. Vi har medverkat i flera projekt och vi har fått förmånen att lära känna andra föreningar– under de telefonsamtal som skett ett par gånger med våra föreningar i bygderna.

Tagit med tankar och idéer

För min egen del har jag tagit med mig hem till min förening tankar och idéer, som testats. Jag antar på goda grunder att övriga gjort detsamma.

Det har varit positivt att vara delaktig i verksamheten på länsplan. Till er som ännu inte blivit tillfrågade om att bli en kugge i styrelsen, säger jag: ”Svara inte valarbetaren med nej, nej, och inte heller kanske. Säg i stället javisst, det ska bli intressant. Det ger dig och din förening så mycket tillbaka.”

Som avslutning framför vi ett stort tack till övriga i styrelsen för ett trivsamt och gott samarbete.

*Hälsningar
Barbro Svensson
Björn Andersson*

*Vid pennan
Stig Åke Andersson*

Västergötlands hembygdsförbund (VHBF)

är en ideell paraplyorganisation för den samlade hembygdsväsendet i landskapet Västergötland.

2024 är det 233 anslutna medlemsföreningar med ca 36 600 medlemmar som därmed också automatiskt är vidare anslutna till Sveriges Hembygdsförbund (SHF). Med det antalet föreningar är VHBF det största av SHF:s 26 regionala förbund i Sverige.

VHBF:s arbetssätt och verksamhetsinriktning är följsamt till de riktlinjer som SHF:s årliga stämma beslutar om samt så långt möjligt även de kriterier som VG-regionen upprättar för det långsiktiga verksamhetsstödet som VHBF tar del av.

Vilken final vid Bogastugan, Tolkabro!

Södra Vings hembygdsförening har under sommaren på söndagseftermiddagar anordnat kaffeservering vid hembygdsgården Bogastugan och kombinerat med aktiviteter, olika varje gång.

Söndagen den 11 augusti var det säsongsfinal och hundratalet entusiaster och intresserade besökare fyllde hembygdsgården.

Denna gång hade hembygdsföreningen bjudit in besökarna att ta med sig sina äldre fordon för visning. Intresset för detta blev mycket stort, större än förväntat. Det visades mopeder av olika årgångar, motorcyklar, traktorer från 30-talet och framåt, bilar stora och små, hemmakonstruerade motorfordon, allt med sin präglning av historia och med nostalgiska upplevelser för besökarna. Sammantaget handlade det om ett 50-tal intressanta och vackra äldre fordon. Ett stort tack till alla er som ville dela med er!

Hembygdsföreningen hade också dagen till ära tagit fram en tändkulemotor, som fick göra några tappra härliga motorpuffar. Föreningens nostalgibod var givetvis också öppen för fynd.

För besökarna, som trevligt nog var i alla åldrar, fanns det mycket att samtala omkring och njuta av. Dagen till ära serverades kolbullar, bakade över vedeldade grilltunnor, med rårörda lingon och traditionell eftermiddagsfika.

Allt blev så bra denna vackra söndagseftermiddag vid Bogastugan, precis så som det ska vara vid en final.

*Södra Vings hembygdsförening
genom Ingrid Öhlund*

Prenumerera på Västgötabygden!

Det kostar 200 kr att få hem sex nummer av tidningen under ett år. Vid samtidig beställning av 10 prenumerationer (beställ t ex till hela styrelsen) är priset 180 kr per prenumeration.

Anmäl till vår kanslist Eva Mann, 0512-105 50.
E-postadress: kansli@vhbf.se
Evas kontorstid torsdagar 9–15.

Södra Vings hembygdsförening har under sommaren på söndagseftermiddagar anordnat kaffeservering vid hembygdsgården Bogastugan och kombinerat med aktiviteter. Foto: Privat.

Många fina fordon att beskåda. Foto: Privat.

Kolbullarna förbereds vid Bogastugan. Foto: Privat.

HembygdVäst har bildats

Den 28 juni 2024 i Vårgårda beslöt de fyra hembygdsförbunden i Västra Götaland, som under ett flertal år har samverkat under paraplyet HembygdVäst, att bilda en egen förening.

HembygdVäst är en allmännyttig, politiskt obunden och ideell förening för de fyra hembygdsförbunden i Västra Götalands län, vars övergripande ändamål är att företräda och samordna förbundens intressen gentemot externa parter. Det gäller t ex verksamhets- och bidragsfrågor, andra myndighetskontakter, gemensamma frågor inom hembygdsrörelsen och andra intressenter.

Vårt övergripande syfte är bevara kulturarvet, sprida kunskap och skapa förståelse för den egna hembygdens historia.

Varje förbund fortsätter att verka och arbeta som tidigare men kommer att ha löpande avstämmningar.

Vi har tillsammans 400 medlemsföreningar och drygt 80 000 enskilda medlemmar.

Som ordförande i interimsstyrelsen valdes Gerhard Jansson, Åmål.

Frågor kan ställas till Lena Ramsberg, Västergötlands hembygdsförbund, tel 0705-32 64 24.

Lars-Inge Stomberg, Bohusläns hembygdsförbund, tel 0709-93 11 90

Gerhard Jansson, Dalslands hembygdsförbund, tel 070-563 91 02

Thomas Pettersson, Göteborgs hembygdsförbund, tel 073-845 60 81.

Släktforskardagar i Malmö den 24-25 augusti

Herrgårdsspöken – Spöken, gästar, vita damer och övernaturliga fenomen. Detta är titeln på Peter Ullgrens föreläsning som ersätter Jan Boris-Möllers föreläsning.

Peter Ullgren är en historiker och författare som har skrivit flera böcker inom olika genrer. Hans verk fokuserar huvudsakligen på populärhistoriska ämnen och omfattar en rad perspektiv, inklusive kulturhistoria, personhistoria, herrgårdshistoria, lantadel och aristokrati. Ullgren har också fördjupat sig i specifika historiska perioder och teman, såsom Karl XII-tiden, stormaktstiden, frimureri samt relationer mellan herrskap och tjänstefolk.

2022 arrangerades Släktforskardagarna i Skövde, och då var hembygdsförbundet en av utställarna.

Släktforskardagarna i Skövde 2022. Kanslist Eva Mann och Rolf Larsson fanns på plats i Arena Skövde. Foto: Privat.

Monika Moberg Kilefors

Vilhelmine, kändis för 100 år sedan

Mellan 1920 och 1924 i Skövde var Vilhelmine Mieke Persson nöjesarrangör och stadens superkändis. Billingsbygden 2005 innehåller två artiklar om Vilhelmine.

Omkring 1920 kom Vilhelmine till Skövde, och hon hade en hel djurpark med sig, ett ståligt lejonpar, en isbjörn, slagbjörnar, ormar, en blåräv, shakaler, apor, diverse smådjur och en fågelsamling.

På planen framför bryggeriet Nordstjernen hade en cirkus slagit upp sina tält och Vilhelmine slog sig ihop med cirkusfolket, men när de drog vidare stannade hon kvar. Hon kom från Danmark och drog omkring i Sverige med sina djur.

Hon hittade en lämplig plats på lagom avstånd från staden, nämligen Liljeparken, Hålan kallad, som redan före 1920 var en nöjespark med tillfälliga arrangemang som teater, dans och dragospelstävlingar.

Liljeparken låg där senare Folkets Park kom att placeras. Nu är även denna park borta och på platsen, Gustav Lakes väg, finns hyresbostäder.

Det var en riktig sumpmark, med svagt farbar väg till staden, möjlig att nå endast från Havstenahållet eller söderifrån förbi dåvarande Vaddfabriken.

Här uppförde Vilhelmine ett boningshus och stallar för djuren. I några kalkstensgrottor inhystes björnarna, en lada förvandlades till teater och en dansbana byggdes. Den 15 oktober 1920 annonserades för första gången djurparken för allmänheten. Den 17 november annonserades om parkens snara öppnande. Just då gick emellertid djuren lösa på området och folk ombads att undvika promenader åt det hållet. Marken var sank och osund, avlopp saknades och renhållningen kan man nog endast gissa hur den var.

Den 12 december 1920 öppnades parken med stor pompa och ståt, Luciabal med regementsmusik och dans. Festligheterna fortsatte i stor skala med julgransplundring och nyårsvaka, dans och spel.

1921 var nöjesattraktionerna i full gång med baler och upphöjda artister, många från Danmark – komiker, magiker, dansare, styrkeuppvisningar med mera. Vid ett tillfälle annonserades ett tivoli med rumänska folkdanser. Regementets musikkår spelade och det dansades vid eleganta baler. Konserter, kaffeservering och förevisning av djuren. Ett rovdjursmuseum var populärt, inte minst hos skolungdomen.

Den 22 april 1921 kom dock ett bakslag för Vilhelmine. Enligt en skrivelse till jordbruksdepartementet sägs att hon från Danmark har köpt en gris med sex ben för att förevisas i Skövde Djurpark och hon anhå-

Vilhelmine Mieke med några av fostersyskonen i cirkusfamiljen Enoch.

ler samtidigt om tillstånd att införa denna gris i Sverige. Någon licens fick Vilhelmine inte. Mul- och klövsjukan härjade i Danmark och hade även spridit sig till södra Sverige. En trevligare nyhet: ”Skövde djurpark har fått en värdefull tillökning i det att en shakalhona fått ej mindre än fyra ungar”.

1922 träffades den svarte boxaren Sam Dickson från England och en boxare Amalin från Örebro i en uppvisningsmatch. 1923 gästspelade flera revyer och det var basar och försäljning på området.

Vilhelmine hade en medhjälpare, Alfred Wisser från Skånings Åsaka utanför Skara. Han hade tidigare arbetat på bryggeriet och i Kåpplunda kalkbrott. Han var Vilhelmines allt i allo – en stilig man, sades det, och en äventyrare. Hans hustru hette Emma. Paret skötte bl a skjutbanan i parken. Fakta om Vilhelmine har varit svåra att få fram, påpekade Maj-Britt Beetzen King. Vilhelmine hade varit gift med en svensk artist som hette Persson. Mieke var hennes danska flicknamn.

En kvinna, som fortfarande kom ihåg henne, berättade att hon var en utåtriktad kvinna med god talförmåga. Hon var ”liten och knubbig” och hade ett exotiskt utseende, vilket hon underströk genom sin klädsel.

I Billingsbygden 2005 finns två artiklar om Vilhelmine Mieke. Den ena skriven av Maj-Britt Beetzen King (1923-2023) och den andra av Expressenjournalisten, cirkuskännaren och författaren Björn Vinberg (1933-2023). Maj-Britt var en av mina närmaste vänner och Björn min kära kusin, båda mycket goda berättare.

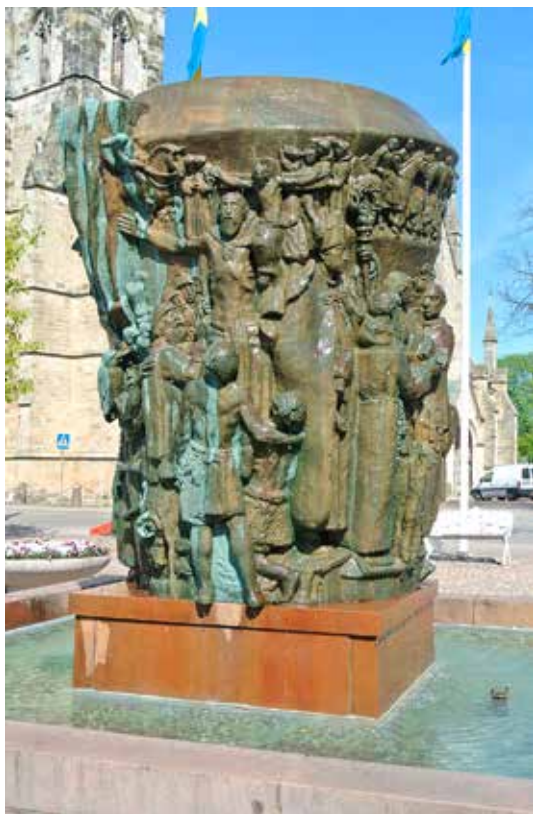
Monika Moberg Kilefors

Ulrica Fritzson

– den åttiofjärde och den första!

Ulrica Fritzson blir Skara stifts åttiofjärde biskop, sedan stiftet bildades 1014, men hon blir den första kvinnan i ämbetet. Det är historiskt, och jag ringer upp henne för att få en bild av vår blivande biskop. Den 22 september vigs hon till biskop i Uppsala domkyrka och tillträder sin tjänst.

Ulrica Fritzson är född i Örskelljunga i norra Skåne, alltså Lunds stift och född 1968. Det var en bygd i det så kallade Bibelbältet, och hon var med i ungdomsverksamhet både i EFS, Evangeliska Fosterlandsstiftelsen och i Bibeltrogna Vänner samt förstås i Svenska Kyrkan. Efter studentexamen blev det teologiska studier i Lund. Underförstått fanns det en kallelse som en fortsättning på hennes kristna engagemang. Föräldrarna hörde hemma i Svenska kyrkan men var inte så aktiva. Stor betydelse för det framtida vägvalet var en praktik hos en kvinnlig präst i Stockholm, när hon var 18 – 19 år. Hon förstod, att även kvinnor kunde bli präster, vilket inte hade varit alldeles självklart.

Krönikebrunnen, fontän i Skara av Nils Sjögren, från 1939. Den skildrar Skaras historia under tusen år. I den kraftiga relief som löper runt brunnen kan vi bl a se biskop Brynolf, Heliga Birgitta, kung Magnus Eriksson och även Gunnar Wennerberg. Foto: M Moberg Kilefor

I Lund fanns professorerna Gustaf Wingren och Per-Erik Persson, framstående folkkyrko- och liberalteologer, som betydde mycket. Med glädje berättar hon också om studentgudstjänsterna i kryptan i Lunds domkyrka. Det känns varmt om hjärtat för mig, som upplevt dessa gudstjänster 20–30 år tidigare. Under studie-

*Första kvinnan
på biskopsstolen*

tiden i Lund tog hon också en fil.kand. efter att ha läst praktisk filosofi och etik vid Köpenhamns universitet. År 1996 prästvigdes hon i Lunds domkyrka av biskop K. G. Hammar. Då hade hon också träffat sin man, och tillsammans bosatte de sig i Malmö och fick tre barn. Malmö har sedan varit den fasta basen i deras liv.

Den första prästtjänsten var i en liten församling, Tyringe, utanför Hässleholm. 14 mil bort med Lars Ivar Eriksson som kyrkoherde. Denna tjänst gav henne mycket mer än hon hade väntat sig, och hon ser tillbaka på den med glädje. Lunds stift och Skara stift påminner om varandra. De är stift med en lång historia och många små församlingar, där man möter varandra med vänlighet och respekt, och där det finns en välkomnande folkkyrka. Vår nästa biskop passar så bra i Skara stift!

Fängelsepräst och doktorandstudier

Men Ulrica Fritzson sökte vidare erfarenheter. Hon var präst i Malmö och Lund, hon blev fängelsepräst i Malmö och hon arbetade på ett kriscentrum. Där såg hon hur svårt det var för den som dömts för svåra brott som mord att nå någon form av försoning. Under en semesterresa till Sydafrika ringde hon upp fängelseprästen på ett fängelse i Kapstaden. Hon var intresserad av att se, hur man arbetade i fängelserna i landet och kom då i kontakt med ett försoningsarbete, som hade startat där. Det byggde på tankarna hos Nelson Mandela och Desmond Tutu. Det talades i detta arbete om UBUNTU – jag kan inte vara människa på egen hand. Det gäller

Ulrica Fritzson, vår nästa biskop i Skara stift. Den 22 september vigs hon till biskop i Uppsala domkyrka. Foto: Privat.

att försöka hela brustna relationer. I programmet ingick att ha kontakt med anhöriga till brottsoffren, kanske föräldrarna till den som man mördar. I samband med detta bodde Ulrica Fritzson och hennes familj några år i Botswana, och hon ser med tillfredsställelse tillbaka på dessa år. Hon fick också ett annat perspektiv på vår tillvaro i Sverige och våra försök att klara oss själva. Alla människor behöver goda relationer och vi behöver varandra.

Detta ledde till att Ulrica Fritzson i en ideell verksamhet har arbetat med försoning i svenska fångelser i 15 år. Det ledde också till en doktorsavhandling 2017 – ”Jag kunde åtminstone berätta hur jag dödade henne...”. 21 dömda interner genomgick försoningsprogrammet. För en dömd var det en befrielse att möta föräldrarna till den flicka som han dödat. Han kunde ändå ge svar på några av de frågor som ingen annan kunde besvara. I avhandlingen anknyter hon till Martin Bubers tankar om relationens betydelse, och att det alltid måste finnas ett *du* och ett *jag*. Ett *det* räcker inte. Vi är beroende av andra människor, och relationer är allt. Unga förövare kan nog vara svårare att arbeta med, tror Ulrica Fritzson. De har oftast inte mycket att vara rädda om.

Kyrkan och hembygd rörelsen

Vi kommer in på ämnet för den här intervjun – kyrkan och hembygd rörelsen. Ofta är hembygdsföreningen och kyrkan det enda som finns kvar i en socken, som påminner om den gamla tusenåriga sockenstrukturen

med kyrkan mitt i byn. Den gamla medeltidskyrkan – och även andra kyrkor – ses som ett bekymmer när det gäller framtiden och underhållet. Kanske ska vi i stället se dem som en tillgång, med kyrkspirorna som fingrar som pekar upp mot himlen.

Ulrica Fritzson menar, att kyrkan ska samarbeta med alla, och att det finns teologi i kyrkobyggnaden i sig. Den är en plats för frid och möjlighet att finna sig själv, en helgad plats. Många människor går in i kyrkor för att sitta en stund och meditera. Vilka signaler skulle det ge, om det inte fanns en kyrka på orten? Hon ser med beundran på hur kyrkoherdar och andra försöker finna lösningar med att delvis stänga ner under den kalla årstiden. I folkkyrkotanken finns, att kyrkan ska vara till för alla.

Kyrkans grund är den förbehållslösa kärleken. Farligast är nådeslösheten. Det måste alltid finnas nåd och försoning. Den stora frågan är hur vi tar vara på vår broder och på hela Guds skapelse. Behovet av gemenskap, meningsfullhet och sammanhang finns överallt i vår splittrade tillvaro, och där har både kyrkan och hembygd rörelsen stor betydelse. Inom båda finns det långa perspektivet. Människan är en del av ett större sammanhang, en länk i en kedja av dåtid – nutid – framtid och en del av den oändliga världen utan tid och rum.

Ann-Britt Boman

Johannes Daun – en profil inom textilen i Borås

Borås är känt för att vara ett textilcentrum i Sjuhäradsbygden. Ännu tydligare var det före 1970-talet, då textilindustrin flyttade utomlands och så småningom försvann från Borås. Dessförinnan hade en del äldre textilmaskiner samlats ihop och blivit grunden till Textilmuseet i Borås. De förvarades i en gammal industrilokal i Simonsland i Borås.

Så småningom frigjordes lokaler i Åkerlunds väveri och fabrik i Borås, och Textilmuseet flyttades dit. I början av 2000-talet kom planer på en nybyggnad, men det blev återigen gamla fabrikslokaler, som fick hysa Borås Textilmuseum, nu under namnet Textile Fashion Center. Där anställdes Johannes Daun, som tidigare arbetat tre år på Landsarkivet i Göteborg.

Vem är Johannes Daun?

Vi intervjuar Johannes Daun och undrar, vem han är. Jo, han är gotlänning och född 1984 i Visby. Det var där som historieintresset grundlades tidigt. Den medeltida staden Visby, en av Sveriges äldsta, är historisk med den bevarade ringmuren och över femtio hus från medeltiden, delvis bevarade. Det finns flera medlemmar av släkten Daun på Gotland men även i Småland och Östergötland. Förfäderna var soldater i trakten av Kalmar,

Johannes Daun.

som sedan utvandrade till Gotland. Soldatnamn brukar vara beskrivande som Rask och Glad, men man kunde också uppkalla soldater efter stora fältherrar. Von Daun var en tysk fältherre på 1700-talet. Man kan även som soldatnamn möta Tilly och Caesar. Det finns också Daun – namn i västra Sverige.

Så småningom flyttade Johannes Daun till Göteborg och började läsa historia och konstvetenskap. En av lärarna vid universitetet var Christer Ahlberger, som forskat i Västsveriges historia och speciellt Sjuhäradsbygden. Det blev naturligt, att Johannes kom in på detta område, och hans doktorsavhandling kom att handla om framväxten av Borås som textilstad. Han ville veta,

Profilen

vad som händer i en befolkning, när det sker förändringar i samhället. Avhandlingen kom 2016 och har titeln ”Vägarna till den moderna familjen: Fruktsamhet i den växande industristaden Borås cirka 1830-1930”.

1800-talet var verkligen ett förändringens århundrade. Folkökningen var stor, och enligt biskopen i Växjö. Esaias Tegnér, berodde det på freden, vaccinet och potatisen, alltså färre sjukdomar och bättre föda. Men vart skulle människorna ta vägen, när inte jordbruket räckte till trots nyupptagna torp? Emigrationen hade inte tagit fart, och industrialisering och urbanisering var i sin linda.

Sjuhäradsbygden hade länge haft förläggarsamhet, där förläggaren organiserade hemarbetet med spinning och vävning i hemmen. Flera förläggare blev sedan de första textilfabrikörerna. Marks härad med linnelärft och Kinds härad med ylleprodukter var baser för knallarnas försäljningsresor i Sverige. Andra härad som Veden och Ås var kända för smide och träslöjd. Bomullen som kom på 1700-talet betydde mycket, Förläggarnas kapital kunde pumpas in i den begynnande industrin. Sven Eriksson grundade den första textilfabriken i Rydal år 1834 och snart kom fabriker på Druvefors i Borås. Det var vattenkraften som drev maskinerna, men snart kom ångan. Det fanns gott om arbetskraft på landsbygden, och Göteborg låg på lagom avstånd.

Borås Wärfweris ångcentral, vy från Krokshallsberget

Johannes Daun har skrivit om villkoren för textilarbetarna i Borås, ”De rotlösa”. Speciellt påverkades de unga kvinnorna. De kunde bygga upp en tillvaro med egna inkomster, även om de var små, och frihet och självbestämmande. Alternativet var att bli piga i en husbondes hushåll, där både lönen och friheten var mindre. Däremot fortsatte inte kvinnorna att arbeta i fabriken sedan de gift sig, även om det fanns barnomsorg, organiserad av Mariastiftelsen.

Museilag och museimyndighet

I Sverige har vi en museilag. Lagen antogs 2017 och samtidigt utsågs Riksantikvarieämbetet till ansvarig museimyndighet.

Museilagen omfattar offentligt finansierade museer. Mer än hälften av antalet ledamöter är utsedda av stat, kommun eller landsting. I Sverige finns omkring 2 000 museer och av dem är det 191 som omfattas av museilagen.

1. Centrala museer	25
(fördelade på 9 myndigheter)	
2. Övriga statliga museer	20
3. Regionala museer	42
4. Kommunala museer	90
5. Övriga, omfattas av lag	14 (diverse stiftelser)

Museilag
Svensk författningssamling 2017:563

Museerna och framtiden

På frågan om museernas uppgifter i dag säger Johannes Daun, att de ska vara angelägna för så många som möjligt och att deras verksamhet ska bygga på KUNSKAP. Det är bra, om man kan utgå från något som är känt och finns i dag och följa linjerna bakåt. Man kan fråga sig, varför platser har ett speciellt namn och få mycket aha-kunskap, som knyter ihop dåtid, nutid och framtid. Människor är beroende av sammanhang och meningsfullhet i livet, KASAM. Det kan museerna och hembygdsrörelsen hjälpa till med. Det lokala sammanhanget är en bra utgångspunkt för museets verksamhet. Det finns mycket som förenar museernas verksamhet och hembygdsrörelsen. Båda vill skapa mening och sammanhang i tillvaron och binda ihop dåtid, nutid och framtid. Vi är länkar i en kedja, och det är berikande. Även med miljörelsen finns mycket gemensamt. Att ta vara på resurserna och återvinna material var en naturlig del av tillvaron. Vilka vägar har vi att arbeta mot ett gemensamt mål? Det finns många utmaningar.

Johannes Daun arbetar som 1:e antikvarie på Textilmuseet i Borås och har där goda kontakter med hembygdsrörelsen. Han har 2022 skrivit boken ”När man sydde kläder på fabrik: Svensk konfektionsindustri cirka 1900-1980 ” och en del grundar sig på forskning i arkivet för företaget Bröderna Magnusson. Vidare har han skrivit en roman om textilarbetarnas liv – ”De rotlösa”, som kom ut 2021. Han medverkar ofta vid möten med Borås Hembygdsrets och delar med sig av sina kunskaper. Vi ser fram emot fortsatt samarbete.

Ann-Britt Boman

Vem var Red Devil?

– **Märkvärdigt va' böxera' har bleet dura, säger morfar. Vem var Lee, vem var Levi eller vem var Red Devil? Var de helt vanliga män, som i barndomen lekte modeskapare hemma i la-gården och drömde om framtidens blå kofösar-jeans i skolgårdstappning. Ni vet – nio av tio skolbarn använder märkesjeans.**

Morfar ska köra Kalle och grannbarnen in till stan på bio. Det är synd om Kalle, med en morfar som tontar omkring och en mormor som ser ut som Golda Meir.

– Nu har vi Levi's allesammans, säger en pojke i bilen på väg in till stan.

– Åtminstone vi i baksätet, tillägger han. Kalle sitter i framsätet. Hans jeans kostade nittionio och nittiofem på Domus och är märkeslösa. Såna som pensionärer brukar strutta omkring i, för att de tror att ungdomligheten sitter i byxorna.

Just nu vill Kalle krypa in i handskfacket. Så genant känns det.

Morfar blir förskräckt. Har alla andra pojkar utom Kalle såna där märkvärdiga byxor. Nästa dag tar han med Kalle in till Elvis – jeansbutiken vid Stortorget.

En tuggummituggande ung kvinna i punkfrisyr tittar nådigt på morfar i den gamla skinnjackan från 1960, vilken det luktar svinskit och landet om.

Morfar glor generat tillbaka på den behållösa t-shirten framför sig.

–Joo, säger han, vi skulle vella se på ett par såna där böxer, blåböxer... mä märke på. Morfar viftar lite tafatt med händerna.

Kalle skäms. Hela Elvis är ju full av blå byxor. Gubben är ju alldeles ding.

– Levi's , väser Kalle.

Punkfrisuren plockar fram ett par från hyllorna. Morfar, som är prenumerant på Råd 8 Rön, frågar så konsumentmedvetet han kan efter priset.

– Tvåhundra-tretton, Dä, kan ente va möjlit!?! På min tid feck man blåböxer'a för en spottstyver.

Punkfrisuren, som för länge sen förstätt, att morfar är en outsider, klappar honom vänligt på axeln och säger:

– Min gubbe lilla, vi lever på åttiotalet nu.

– På åttiotalet, upprepar hon, ifall gubben skulle råka vara döv.

Morfar och Kalle går molokna ut från butiken.

– Vi köper en kôrv mä mos istället, säger morfar.

*Monika Moberg Kilefors
1980-talet*

1950-talet kommer du ihåg?

Hur är det inom hembygdsrörelsen? Tänker vi för mycket på våra århundraden före 1900-talet och glömmet det som vi har närmast bakom oss? 1900-talets andra hälft och början av 2000-talet?

Vi samlar in äldre möbler, verktyg och maskiner, men det vore trevligt om vi även skriver ner de närmaste berättelserna från exempelvis 1900-talets andra hälft.

Berättelsen om de mest eftersträvansvärda blåbyxorerna – jeansen – under 1980-talet, kan du läsa om längst upp på denna sida.

I slutet av 1940-talet, början av 1950-talet, vistades jag hos släktingar i Stockholm. Efter en sådan resa kom jag hem med mina första jeans. Det var en stor upplevelse och jag blev betraktad som en primadonna. Ingen

i vänkretsen på landet flera mil från Mariestad hade någonsin skådat något liknande. Men hade man besökt Stockholm så var allt möjligt.

Vi lantisar fick passa oss så vi inte var helt borta vad gällde allt det nya som vällde fram.

Kanske är det likadant idag. Men 1950 fanns det inga tevebilder att titta på, utan nyheter fick man via dags- och veckotidningar. Idag väller allt, såväl äkta som oäkta nyheter, in via all slags media.

Monika Moberg Kilefors

Har du en egen berättelse från 1950-talet eller senare?

Skicka in den till oss, gärna med foton, om du har. När skrivaren började skolan i slutet av 1940-talet började kommunerna att skjutsa skolbarnen till socknen närmast, så att t ex barn med åldern inne för att börja i fjärde klass, kunde studera tillsammans.

Gyltas grotta

Området kring Fristad och Öresjö är mycket kuperat med höjder och dalar och väcker uppmärksamhet. Carl von Linné beskrev det i sin "Västgöta resa" 1746 som att det liknade Ångermanland. Det romantiska landskapet inspirerade författare under 1800-talet och en av dem var Herman Bjursten, 1825–1866, som skrev en roman "Gyltas grotta", som kom ut 1853. Herman Bjurstens far var kyrkoherde i Fristad och Borås och hette Anders Bjursten, född 1783. Han var också riksdagsman och dog under kole-raepidemin 1834, när han var i riksdagsarbete i Stockholm. Han var en mycket aktiv man, som låg bakom tillkomsten av Fristads prästgård 1825–1826 och hade långt framskridna planer på en ny kyrka i Fristad.

Anders Bjursten hade flera barn, bl a sonen Herman. Han berättar om en lycklig barndom i Fristads prästgård med utflykter i omgivningarna. I den stora prästgårdsträdgården fanns stora askar, och i en av dem hade Herman en lövhydda. Han kunde klättra upp där och drömma sig bort i fantasin. Han studerade sedan i Uppsala och blev lektor i latinska språket vid ett gymnasium i Stockholm och skrev en Litteraturhistoria. Tyvärr blev han inte så gammal utan tog sitt liv i samband med en depression.

Gyltas grotta

Ibland gick utflykterna till trakten av Öresjö, och där fanns Gyltas grotta, en stor grotta i bergssidan vid Frufällan. Även andra grottoliknande platser utpekades. Omkring Gyltas grotta fanns det sägner om adelsmannen Peder Gylta på Påtorp som stack ihjäl en munk framför altaret i kyrkan. Därför måste han fly fredlös och "gå på skogen". Vem som helst fick döda honom. Herman Bjursten återger sägnen i sin bok och spinner också in en kärlekshistoria. Den onde och intrigerande munken hade försökt ta Peders älskade Katarina ifrån honom, och hon försökte nu hjälpa honom, när han var tvungen att fly ut i skogen. Det lyckades dock inte, utan båda omkom, när de drucknade i Öresjö.

Denna sägen berättas bl a av folklivsforskaren Klas Olofsson i Fristad. Där talas också om ett kloster på Påtorp. Sägner bör ha sin bakgrund i historien om Gyltasläkten. Vi vet, att släkten Gylta innehade Påtorps säteri från slutet av 1300-talet till början av 1600-talet. Väpnaren Gunnar Gylta från Gälared gifte sig med Märta Brahe och de fick sonen Bengt Gunnarsson Gylta. Han blev häradshövding och lagman och tillhörde landets yppersta kretsar. Hans son var Peder Bengtsson Gylta

Gyltas grotta, i trakten av Öresjö och Frufällan. Foto: Privat.

1484–1527, som troligen var den som omtalas i sägnen. Han hade också högre ämbeten som häradshövding men var också prästmunk i Vadstena kloster. Hans son, Bengt Pedersson Gylta, var till och med riksråd.

Under unionstiden var det ofta stridigheter mellan Sverige och Danmark. Gyltasläkten med danska släktband höll ofta på Danmark och kunde då betraktas som svikare av svenskarna. Ofta tog de då sin tillflykt till Vadstena kloster, och flera av dem är begravda där. Bengt Pederssons syster Katarina Gylta var den sista abbedissan i Vadstena kloster från mitten av 1500-talet till början av 1590-talet. Hon höll alltså Gustav Vasa och hans efterföljare stången i nära 50 år, även sedan munkarna fördrivits från klostret. Det berättas, att hon och Gustav Vasas son Johan III, som hade mer sympati för katolicismen, gick i klosterträdgården och samspråkade med varandra på latin.

Den siste manlige ättlingen av Gyltasläkten, Peder Bengtsson Gylta, dog 1570, 20 år gammal. Hans syster Ingegerd Gylta var gift med Åke Soop och dessa ägde Påtorp fram till ca 1620. Deras gravhällar finns på Fristads kyrkogård.

Sägner om Gyltas grotta och klostret på Påtorp har levt kvar in i vår tid. Klas Olofsson berättar om Klosterhålan, där det legat ett kloster som sjönk ner i jorden. Även namn som Munkahagen och Munkån kan ha anknytning till historien. I bakgrunden finns släkten Gyltas anknytning till Vadstena kloster, som var en viktig maktfaktor på sin tid.

Ann-Britt Boman

Veteranbilsrally med brandfordon

Vissa fordon fick stanna varje 15 kilometer för att justera ventilerna, tur att det inte brann. Foto: Freddie Wendin.

Finaste ekipaget från Södra Älvsborg, bilen från 1928. Foto: Freddie Wendin.

Veteranbilsrally med brandfordon i Skara den 11 maj 2024

Skara Gille stod som värd till Brandhistoriska Sällskapetets årliga träff år 2024. Den Brandhistoriska föreningen bildades 1991 i Skara. Några år tidigare hade man genomfört veteranbilsrally med brandfordon äldre än 30 år. Föreningens mål är att främja intresset för det svenska brandväsendets historia. Det är medlemmarna i föreningen som är styrkan, tillsammans förädlar man kunskaper, erfarenheter och med sitt engagemang bidrar man till att hålla historien levande. Med på denna träff som startade fredagen den 10 maj och avslutades den 12 maj fanns medlemmar från Luleå i norr till Sjöbo i söder.

En av höjdpunkterna på lördagen den 11 maj var ett veteranbilsrally, där ca 25 brandfordon modell äldre av olika slag var med på en naturskön resa. Med start från Skolgatan i Skara – Järnvägsgatan – Lundsbrunn – Götene Fornpark, där fika serverades – Istrum – Eggby – Höjentorp – Varnhem, lunchservering – Norra Lundby – Axvall – Stenum och tillbaka till Skara. En resa som tog några timmar, inkl. lunch och fika.

När bilarna rullade tillbaka in i Skara tätnade publiken då bilarna ställdes upp på Järnvägsgatan, och publiken kunde se dem på nära håll och även prata med förarna. Väl framme i Skara presenterades bilarna för publik och jury, och sedan skulle tre vinnare väljas fram: Det finaste ekipaget, de med den mest tidsenliga klädseln och publikens favorit.

Första brandbilen i Skara tillverkad 1937

I Skara finns sedan flera år den gamla brandbilen, den första tillverkad 1937 i staden. Denna bil har fått flera uppdrag under de senaste åren och var naturligtvis med på veteranbilsrallyt. Av en händelse blev just denna gamla brandbil publikens favorit. Varje sommar kör bilen guide turer på onsdagarna från det lilla brandmuseet. Dessa turer är ett mycket uppskattat inslag där både unga och vuxna åker med och får lära mer om Skaras historia. Brandbilen har även kört studenter på Olins-gymnasiet och medverkat i många evenemang i Skara.

Under hela dagen var det fullt med aktiviteter vid Djäknescenen, musikuppträdande med Metis barnkör, teatergruppen Solaleil och TS-Bandet underhöll publiken under dagen. Det såldes fika, korb med bröd och lotteri. Strax intill vid Krabbelund var det "Bakluckeloppis", vid Djäknescenen fanns en hoppborg och bågskytte för barnen.

Som värd för detta evenemang stod Skara Gille, en stor uppgift som omfattade planering för ca 100 personer och fordon som skulle ha kost, logi och samkväm under några dagar och nätter. Gillet fick stort "Beröm godkänt" av Brandhistoriska Sällskapet för genomförandet. Att vädergudarna var på sitt bästa humör dessa dagar var också pricken över "i-et". Denna ingrediens är inte alltid så lätt att styra över.

Efter en lång planering och genomförande av denna aktivitet pustade Skara Gille ut, men redan i juni började sommarprogrammet med inbokade aktiviteter varje vecka.

Text: Lena Brodin

Antesbo soldattorp i Marbäck och några av dess roteknektar

Sedan mitten av 1980-talet anordnar hembygdsföreningen Marbäck-Åsunden tillsammans med Svenska Kyrkan varje pingstdag friluftsgudstjänst vid Antesbo soldattorp.

Antesbo är det enda oförändrade av socknens åtta soldattorp och det ligger vackert i en söderslutning, som lämpar sig för gudstjänster tycks hembygdsföreningen en gång ha tänkt. Man tänkte nog också att det är värt att minnas soldattorpen och tänka på de soldater, som stridit och ofta dött långt hemifrån på den tiden då Sverige hade stormaktsambitioner.

Den siste soldaten som bott i Antesbo hette Erik Andrén och gick bort så sent som 1969. Han var också skomakare, ett av de yrken som de före detta soldaterna kunde slå sig på när indelningsverket ersattes med allmän värnplikt 1901.

Slaget vid Gadebusch

Mycket annorlunda var det på 1700-talet. Lars Lidberg från Antesbo deltog i det blodiga slaget vid Gadebusch i närheten av Lübeck 1712, där Sverige kämpade och segrade över en dansk och en sachsisk här.

Efter drabbningen upprättade General Magnus Stenbock härens vinterkvarter i Tönningen. Lägret blev omringat av danskarna och soldaterna instängda. Många av de svenska soldaterna dog i lägret av svält och sjukdomar, bland dem Lars Lidberg och tre ytterligare sol-

Antesbo soldattorp i Marbäck. Foto: Privat.

dater från Marbäck. General Stenbock tvingades att kapitulera och skulle senare dö i fångenskap, medan de soldater som överlevt släpptes.

Ännu värre var det i ”Hattarnas krig” mot Ryssland 1741–1743. Underhållet av trupperna var uruselt skött. Sjukdomar och svält ledde till att Älvsborgs regemente förlorade 663 man, men bara två i strid. Bland de döda var Jacob Stenman från Antesbo och ytterligare två soldater från Marbäck.

I Gustav den tredjes krig mot Ryssland 1789–1790 deltog minst sex av Marbäckens roteknektar. Antesbos Daniel Frisk klarade sig med livet i behåll medan tre andra dog. Även nästa krig mot Ryssland 1808–1809 lyckades Daniel Frisk överleva och komma hem till sin hustru och dotter. Ytterligare två soldater från Marbäck kom hem, men två hade stupat. I Hyareds soldattorp fick hustrun och en tvåårig son vänta förgäves på Sven Nöjd.

I det samtidiga dansk-svenska kriget 1808–1809 då Danmark försökte återta de tidigare förlorade provinserna deltog av förklarliga skäl inte några roteknektar från Marbäck. Men Freden i Jönköping 1809 förtjänar att uppmärksammas, eftersom det var där den nuvarande gränsen mellan Sverige och Danmark fastställdes. Utan vårt lands indelta soldater hade gränsen mellan Danmark och Sverige inte gått där den går idag.

I kronprins Karl-Johans krig mot Napoleon och Danmark-Norge, som resulterade att Sve-

Friluftsgudstjänst i Antesbo 2024. Per Jonstoj predikar och kören Basalt sjunger under ledning av Annika Persson. Foto: Privat.

rige fick Norge vid freden i Kiel 1814, deltog Älvsborgs regemente och marbäcksknekten Johannes Sturk sårades.

Efter freden i Kiel var det slut på strider för våra svenska roteknektar. Men de var fortfarande skyldiga att delta i årliga beväringmöten. Dessutom kunde de bli kommenderade till arbete vid vägbyggen och framför allt till bygget av Göta kanal. Vid detta bygge skadades Antesbos Lars Frisk i ena armen och förklarades otjänstbar.

Nog finns det flera skäl att varje år påminnas om Sveriges krigiska förflutna och de indelta soldaterna, som levde med sina familjer i de små soldattorpen.

Bo Carlsson
Marbäck

Källa: De flesta uppgifterna är hämtade från Marbäcks Hembygdsbok.

Elevbesök för närmare 50 år sedan

För 50 år sedan propagerade exempelvis Hem och Skola för att skolelever skulle få göra arbetsplatsbesök hos sina föräldrar. Sahlströms Maskin AB i Tidans var ett lantbruksinriktat Alfa Laval-företag, som tillverkade bl a gödseltankar.

1979 hade Frösve rektorsområde uppmärksammat att detta år var "barnens år" genom att skicka en förfrågan med eleverna till deras föräldrar om att deras barn ville besöka sina föräldrar på deras arbetsplatser.

Vid Sahlströms Maskin AB i Tidans var man genast med på detta och såväl företaget som facket ställde sig bakom och inbjöd sina barn att besöka sina föräldrar på deras jobb för att se vad som försiggick inom fabriken.

Lågstadiel elever kom till fabriken en morgon där de mottogs av Nisse Norén på produktionstekniska avdelningen som guidade dem runt ca en timme innan det var dags för frukostrast. I fabriken matsal bjöds de på läsk och bullar, som de fick äta i lugn och ro tillsammans med personalen och därefter följa med sin respektive förälder till arbetsplatsen.

Dagen därefter kom mellanstadieelever för att se vad som tillverkades inom ortens största industri. Samlingen skedde hos vd Börje Ekström, som tillsammans med Hasse Svensson och Monika Moberg berättade lite om företaget, innan Hasse tog med sig ungdomarna på en rundvandring i verkstaden och besök hos respektive förälder.

När företagsbesöket var över fick eleverna med sig en påse hem full med överraskningar och att det hade varit ett lyckat arrangemang var både företaget, facket och besökarna överens om.

Strax femtio år har gått och gårdagens unga har livet tagit hand om och de har redan själva hunnit pröva på arbetslivet.

Monika Moberg Kilefors

10 november 1979 Skaraborgs läns Annonsblad

Lyckade industribesök för skolelever i Tidans

1979 är som bekant barnens år. Det har Frösve rektorsområde bl.a. uppmärksammat genom att skicka en förfrågan med eleverna till deras föräldrar om att eleverna kanske borde besöka sina föräldrar på deras arbetsplatser för att se hur de har det där.

På Sahlströms i Tidans var man genast med på detta och både facket och företaget ställde sig bakom och inbjöd sina barn att besöka dem på deras jobb för att se vad som försiggick inom fabriken väggar.

I tisdags var det nio lågstadiel elever som vid åttatiden på morgonen kom till fabriken där de mottogs av Nisse Norén på produktionstekniska avdelningen, som guidade dem runt ca en timme fram till frukostrasten på företaget. I fabriken matsal bjöds det på läsk och bullar, som de fick äta i sällskap med personalen. Efter frukostrasten fick barnen följa med sina föräldrar till deras arbetsplatser och se hur det var.

På onsdagen kom det tio mellanstadieelever till Sahlströms för att få en inblick i vad som tillverkas på ortens största industri. Samlingen skedde hos vd Börje Ekström, som tillsammans

med Hasse Svensson och Monika Moberg berättade lite om företaget, innan Hasse Svensson tog med sig ungdomarna på en rundvandring i verkstaden och besök hos resp. föräldrar på deras arbetsplatser. När besöket på Sahlströms var avslutat fick barnen med sig en påse hem full med överraskningar och att det varit ett lyckat arrangemang var både företaget, facket och de besökande ungdomarna ense om. För många barn var det en stor upplevelse att få komma in i en verkstad och se hur man arbetar där.

Ödenäs och bastabinnet – från gran till sillakass

Kersti Ingeborn är aktuell med boken ”Ödenäs och bastabinnet – från gran till sillakass” där hon genom anteckningar, intervjuer, arkivstudier, tidningsartiklar och annat berättar om bastabinnet och dess betydelse i Ödenäs utanför Alingsås.

Bastabinne? Det är en textil teknik som utförs i trä – i form av ”bast” från gran eller tall som ögلهbinds. Ett enkelt men samtidigt krävande hantverk som i årtusenden varit en del av livet i trakten. Nu utövas det inte längre.

Bastabinne är ett textilt hantverk som görs med träbast av gran eller fur. Tekniken har rötter i forntiden som i Ödenäs levt kvar till nu. På 1940-talet ansågs binnet som ett ändamålsenligt livslevande forntidsarv.

Att binna är den slöjd som folket i Ödenäs socken behärskade och de allra flesta livnärde sig av i en fattig skogsbygd där jordbruket inte räckte till för folkets försörjning.

”Ödenäs skola och Ödenäs hembygdsförening samarbetade i ett projekt inom Kultur i skolan, genom Älvsborgs län, läsåret 1987-88. Själva arbetet med radio – där höll Tommy Grapenholm i trådarna”.

Centrum för Bastabinne så kallas Ödenäs Hembygdsförenings museum. Museet vill visa omfattningen, betydelsen, tekniken, föremålen, spridningen och handeln av bastabinnet.

Bastabinne är den dialektala benämningen på hantverket. Bindning med bast. Egentligen är det tunna, tunna spånor av gran eller fur, som kallas träbast för att skiljas från lindbast. Bastabinne är ett forntida hantverk som fortfarande är levande i Ödenäs.

Det man främst har tillverkat är sillakassar, halvrunda små mattor, fiskmjärdar, flottlinor och rep. I mitten av 1800-talet var fiskkassarna bland de främsta exportartiklarna från Göteborgs hamn

År 2004 ansökte föreningen om pengar för att bygga upp ett museum över Ödenäs alldeles specifika hantverk. Hembygdsföreningen beviljades 400 000 kr från Stiftelsen Framtidens kultur. Det var statliga pengar

som fanns för kulturella ändamål. Pengar som härörde från nedlagda AP-fonder. Föreningen beviljades också ett anslag om 50 000 kr från Alingsås Sparbank. Detta gjorde det möjligt för föreningen att anställa Kersti Ingeborn på 80 procent för att arbeta med museet ett helt år. Ingrid Andreasson arbetade med museet 20 procent samtidigt. Kersti är museiman och har skrivit sin avhandling vid Stockholms universitet om Bastabinne i Ödenäs. Den finns publicerad i Västergötlands fornminnesförenings årsskrift 1986. Ingrid har utvecklat hantverket bastabinne, där hon kombinerar den urgamla tekniken med andra tekniker och material.

Centrum för bastabinne är också ett Arbetslivsmuseum.

Källa: Ödenäs Hembygdsförenings hemsida. Ett kort referat fanns med i Västgötabygden nr 5 2023.

Om någon av våra läsare har minnen om bastabinne, så återkom gärna med texter.

Monika Moberg Kilefors

Ödenäs och bastabinnet från gran till sillakass

Kersti Ingeborn
Historia och biografier
Mjukband
208 sidor
ISBN-13: 9789180079402
Förlag: Books on Demand
Utgivningsdatum: 25/05 2023

Våra kultur- och naturmiljöer

I landskapet finns spår och tecken från äldre tider. Här finns möjlighet att utläsa och tolka gångna tiders samhällen men också få förståelse för varför dagens landskap ser ut som de gör. Välkommen att besöka de vackra miljöerna kring våra hembygdsgårdar, trädgårdar med växter från förr, betade hagmarker med gärdesgårdar och gamla grindar. Vandra längs leder och ta del av kunskap om natur- och kulturbruk.

I mer än ett decennium har poeten Arne Appelqvist, Lidköping, diktat om sin hembygd vid Vänern. Nu presenteras samtliga 127 dikter med tonsättningar av Katarina Torgersson, samlade i sångboken: *I Vänerland – sånger om Vänern, Kinnekulle och Kållandsö*

Sångboken innehåller sånger som i målande ord och toner skildrar såväl naturens skönhet som människornas liv och tro både förr och nu. Följ med på en resa genom Vänerlands sagolika värld. *I Vänerland – sånger om Vänern, Kinnekulle och Kållandsö*, 3:e utgåvan ISBN: 978-91-805-7800-4.

Utgiven: 2024-06-11. Förlag: BoD – Books on Demand, Stockholm, Sverige. Tryck: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Tyskland.

Redaktionen

Sensommar i mulens marker. Foto: Ulf Arnell.

Ge gärna en gåva till Tengelandsfonden!

Har du problem att komma på en lämplig födelsedagsgåva till den som redan har allt eller funderar du på att skänka en gåva för att hedra minnet av en person som har gått bort?

Vet du om att du kan ge en gåva till Tengelandsfonden? Ditt stöd är värdefullt och bidrar till att stötta personer som gör ett viktigt arbete för vårt kulturarv.

Vem var Tengeland?

Folke Tengeland (1913–1979) hade varit redaktör för Västgötabygden i över 20 år, då han tragiskt avled i en trafikolycka den 20 november 1979. Dagen före hade han mottagit Skaraborgs läns kulturpris för att han genom mångårig verksamhet bidragit till att fördjupa och bredda kunskapen om Västergötlands rika hembygdskultur.

Tengelandsstipendiet

Penningssumman skänktes av familjen till en stipendiefond att utdelas i samband med förbundets årsstämma. I familjen Tengelands gåvobrev står att ”avkastningen från minnesfonden skall tilldelas person, förening eller liknande som i likhet med Folke Tengeland bidragit till att fördjupa och bredda kunskapen om Västergötlands rika hembygdskultur”.

Tengelandsstipendiet har delats ut varje år sedan 1981. En kommitté bestående av två styrelseledamöter från förbundsstyrelsen och en representant för familjen Tengeland utser stipendiaten. Prissumman är f n 7 500 kr.

Senare har tiderna förändrats och avkastningen på fonderade pengar har sjunkit sedan fonden bildades.

En insamling till Tengelandsfonden brukar göras vid hembygdsförbundets årsstämmor, men under senare år har några av stämmorna genomförts digitalt och det har därför inte gett några insättningar till fonden.

Bankgiro eller swish

Kommittén tar tacksamt emot förslag på stipendiater. Tengelandsfonden har ett eget bankgiro 5760-9018 och swish 123 358 23 68 för minnesgåvor m m. Kontakta gärna vårt kansli för mer upplysningar.

Se våra adresser i rutan på sidan 31.

*Jan-Olof Berghlund
kassör i VHBF*

Öppet Hus i Ljungsarp

Ljungsarps Hembygdsförening har under juli arrangerat fyra öppet hus-kvällar i hembygdsgården Björstorp.

Utställningen för året är "Trähantverk" och föreningen har fått låna många fina arbeten i trä.

För musikunderhållningen stod första gången Olle Glad från Hillerstorp. Han spelade gitarr och sjöng många välkända sånger, bland annat Ted Gärdestads "Jag vill ha en egen måne", "Tusen bitar" av Björn Afzelius, "Håll mitt hjärta" av Björn Skifs och ett potpurri med Sven-Ingvars låtar. En sång som lockade till många skratt var "Brevet från äldrekollot" av Malte Nordlöf, en ändrad text på "Brevet från kolonien" av Cornelis Vreeswijk.

Ljungsarps Hembygdsförenings sista Öppet Hus i juli med trähantverksutställning. Dagens gäst var Göran Björk från Grimsås. Han spelade och sjöng samt berättade lite om en del låtar. "Börja om från början" var den första melodin och fortsatte med "Sommaren är kort". Efter en stund kom det en häftig regnskur, då passade det med "Det regnar och regnar". Han hyllade även den nyss bortgångne Ulf Dageby med "Bara om min älskade väntar" och avslutade med "Min gitarr". Det blev många fina kända låtar. Man blev sugen på att dansa efter denna vackra musik. Göran tackades av vice ordföranden med "Boken om Ljungsarp".

Ett par av sommarens gästartister var Ella och Hulda, som kom på cykel. De tyckte det var besvärligt att cykla på de smala grusvägarna, där bilar kör om, man kan ju få sladd på cykeln och köra i diket. Ella hade varit och tittat på en kyrkogård i närheten. Hon skulle se om det var någon hon kände igen. Då fick hon se en bekants gravsten, på den stod det "sköts av kyrkorådet". Visserligen var han sådär, men hon tyckte det var förfärligt att de hade skjutit honom. Det blev många skratt med alla deras uppskattade roligheter. Ordförande Ulla Andersson tackade Märta Johansson och Gunilla Holander för framträdandet med varsin blombukett.

Ljungsarps Hembygdsförening har också firat friluftsgudstjänst i Björstorp. De senaste 7-8 åren har vädret på midsommardagen tillåtit att vi varit utomhus. I år hölls för första gången gudstjänsten i, det med björkar dekorerade, partytältet med regnet strilande utanför.

Ulla Andersson hälsade alla varmt välkomna, därefter fick vi lyssna till prästen Ingvar Häggander, Rävlanda, som predikade om skapelsen. Kyrkomusiker Susanne Hirell spelade till de unisona psalmerna och avslutade gudstjänsten med att sjunga "Sommarvisa" av G Kampe/ Y Johansson.

Texter: Laila Andersson och Ulla Andersson

Delar av utställningen "Trähantverk".

Göran Björk från Grimsås spelade och sjöng, t ex "Sommaren är kort".

Ella och Hulda, två av sommarens underhållare i Ljungsarp.

Historieforum Västra Götaland

Den 25 maj 2024 var det guidning och årsmöte. I strålande sommarväder träffades man i Sexdrega, Svenljunga kommun. Medlemmar mötte upp från stora delar av västsverige, bland annat från Jönköping, Lidköping, Falköping, Lerum och Svenljunga.

Vi startade på förmiddagen med historisk guidning i centrala Sexdrega. Där föreläste Morgan Nilsson om de kvarvarande fasta fornlämningarna ovan jord. Morgan tolkade hur centrala Sexdrega kunde ha sett ut under forntid och att det kunde ha funnits forntida gravar från Starred/Runsås – genom samhället – vidare till Aspekullen vid Sexdrega Medborgarhus.

Morgan berättade om det stora långhuset som funnits vid Roasjövägen i byn. Långhuset var från yngre järnålder – Folkvandringstid, 4-500 e.Kr. Byggnaden var en så kallad ”hövdinga/kunglig Hallbyggnad”. Det är första långhuset av den karaktären som är funnen i Kinds Härad någonsin, därmed unikt i sitt slag.

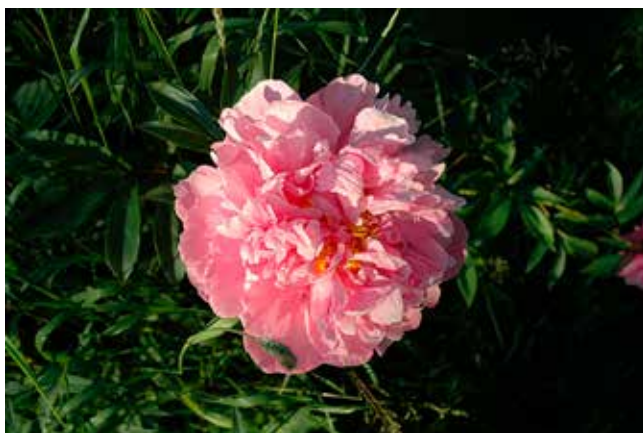
Årsmöte

Efter guidningen hölls årsmöte utomhus i det vackra vädret hemma hos undertecknad.

Samtliga medlemmar var nöjda och glada med dagens evenemang. Man konstaterade att Sexdrega har ett synnerligen intressant kulturarv.

Tack till alla deltagare.

*Morgan Nilsson, ordförande
Historieforum Västra Götaland*

Hösten närmar sig, men än lyser blomman klart i kvällsljusets sken. Foto: Privat.

Referat från dagsutflykt i Lerum av Historieforum Västra Götaland

Historieforum hade en mycket trevlig och givande dag i Lerum den 8 juni.

Trots det svenska sommarvädret (regn) guidade vår redaktör i styrelsen, Emil Johansson, oss runt i Lerumsbygden.

Vi besökte bland annat gravfält från järnålder i Gråbo. I Skallsjö besökte vi en intressant kyrkoruin med spännande historik men även ett stort långhus från järnålder. När vi anlände till Nääs slott öppnade sig himlen, men det till trots berättade guiden om slottets historik och dess ägarlängder.

Dagen avslutades med ljuvlig god hembakad fika av Emils mor.

Emil föredrog och visade sin fantastiska samling av historiska mynt och artefakter. Fynden spann allt mellan stenyx och flinta – till soldatbok och järnkors från andra världskriget.

En ytterst imponerande samling, konstaterade åhörarna som var mäkta imponerade. Emil informerade att det ändå var bara hälften av samlingen som visades. Medlemmarna konstaterade att alla ser fram emot att bli visade hela samlingen framöver.

Antal deltagare 15.

Guide, Emil Johansson, redaktör.

Hemsida; www.historieforumvg.se

Facebook; Historieforum Västra Götaland

Arbetets museum

Kurser

Arbetets museum arrangerar en rad kurser, här är ett exempel:

Söka pengar-kurs

Pengar – en viktig del av kulturarvets bevarande. Skapa bättre bidragsansökningar med tips om språk, tidplan och budget under den här heldagskursen.

Mer information och kursmaterial hittas även här: <https://www.arbetetsmuseum.se/arbetslivsmuseer/fiansieringsstod/>

Sista anmälningsdag: Den 9 september

Samarbetspartners: Arbetets Museum, Sveriges Hembygdsförbund och ArbetSam

Glassinia glasspinnar

Det var sommar 1930 och Mjölcentralen eller Iscreme-fabriken Glassinia, som de kallade sig, hade just lanserat sin senaste produkt – glasspinnar.

Jag var på Industrimässan i Skövde med min mor-mor och vi hälsade naturligtvis på min moster som sålde ispinnar på området. Jag hade just fyllt åtta år och minns att pinnarna var skära och smakade fruset vatten. Riktig glass hade jag smakat förut men inte på pinnar. Jag var mycket stolt och kände mig viktig eftersom jag var en av de första som åt ispinnar i Sverige.

Varför min moster och hennes väninna blev de som stod i kiosken vet jag inte. Tyvärr inte heller vad de hade i lön eller hur de arbetade för övrigt.

Jag vet inte heller om Glassinias pinnar blev någon succé, men en tid senare introducerades nämligen glass i strut som kostade fem öre. De var godare minns jag.

Maj-Britt Beetzen King (1923–2023).

Skövdebor, hemmavé och utikring. Maj-Britt-Beetzen King läser ur sin utgåva 2008. Foto: M Moberg Kilefors.

Timboholmsguldet

Sjöle-Lotta och Blu-Per hade en dag i november 1904 fått i uppdrag att schakta bort en liten kulle på Timboholms gård utanför Skövde. Då de grävt en liten stund stötte de på Sveriges störst bevarade guldfynd, 7 kg – Timboholmsguldet.

”Men jag minns också att det inte var fyndet som sådant som satte min livliga fantasi i rörelse, utan det var berättelsen om gumman på gården intill som i årtal innan fyndet gjordes, trodde sig ha sett tomtepesar (tomtegubbar) lysa sig med guldstänger i händerna”, skriver Sixten Västgöta-Bengtsson i boken *Skatter i Skaraborg*, utgiven av Skaraborgs läns Allehanda i samarbete med andra, 1987.

För att få slut på allt ifrågasättande lejde gårdsägaren de båda – Sjöle-Lotta och Blu-Per – att gräva bort jorden på platsen. Resultatet blev lyckat för de båda männen. Hittelönen för skatten de fann blev 20 000 kr. Gårdsägaren fick inget, inte ett enda öre.

– Surt, sa räven, om rönnbären.

Timboholmsguldet finns idag i Statens historiska museum i Stockholm. En kopia finns i Skövde, och den är givetvis inte av äkta guld.

Bilden på skatten är idag Skövde hembygdsförenings kännetecken.

Idag finns inga spår av gården Timboholm, som förr låg utanför staden. Det enda som påminner om förr är namnet Timboholmsrondellen, väg 26, från Borgunda och Falköping räknat.

”I mina barnår, såg det annorlunda ut”, skriver Västgöta-Bengtsson. ”Där var då odlade fält och stora gården. Där låg söderut den så kallade Krutdungen, där åtminstone en forngrav, en vinkelformad stensättning, alltjämt vittnar om mycket tidig bebyggelse.”

Monika Moberg Kilefors

Höjning avgift!

Kommande höjning av avgiften till SHF 2026
SHF:s riksstämma i Gävle den 11 maj biföll styrelsens förslag att höja medlemsavgiften till riksförbundet med 10 kronor per medlem från 2026. Beslutet innebär att medlemmarna från 2026 bidrar med 23 kronor per år till det nationella arbetet med hembygdsfrågorna, ett arbete som gagnar hela hembygdsrörelsen. Den beslutade höjningen motsvarar mindre än 1 krona per år sedan senaste höjning 2015.

Riksförbundet finansieras främst av medlemsavgifter och statsbidrag och dessa räknas inte upp med index. Den höga inflationen har dessutom gjort att alla utgifter har ökat. Förbundet har sedan 2015 minskat antalet tjänster och hyr ut halva lokalytan. Man har lyckats utverka en ökning av organisationsbidraget från Naturvårdsverket och tillfälliga projektbidrag för viktiga satsningar för att stödja föreningarnas arbete med arkiv, samlingar, digitalisering och besöksverksamhet. Trots detta går verksamheten med underskott och en höjning är därför helt nödvändig.

Riksstämmans beslut innebär därför en välkommen och nödvändig förstärkning av förbundets ekonomi. Vi kan nu fortsätta och vidareutveckla vår stödjande verksamhet för föreningarna. Här finns Hembygdsförsäkringen, Hembygdsportalen, tidskriften Bygd och natur, studiehandlingar, STIM-avtal, tillgång till juridisk rådgivning och mycket annat.

Redaktionen

Nästa nummer av Västgötabygden

Nummer 5 ges ut i slutet av oktober 2024. Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Ange om möjligt bildfotograf. Bidrag och tips till tidningen mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida.

Eftertryck och kopiering förbjudet utan medgivande av artikelförfattare.

Några tips!

Tack för att du sänder in berättelser, historiska artiklar, rapporter från årsmöten och föreläsningar, roliga historier, forskningsresultat, tankar i tiden och intervjuer med människor som arbetar oförtrutet för vårt kulturarv och kämpar för vår hembygd!

Säkert kan du komma på många fler anledningar till att medverka med texter och bilder i Västgötabygden. Vi i redaktionen är oerhört tacksamma för att ni alla vill medverka till en bra tidning!

Några råd

När du sänder in exempelvis artiklar, skriv gärna in texten i ett word- eller ett ODT-dokument eller direkt i mejlet och låt orden flöda fritt utan avstavningar. Gör inga spalter. Sätt gärna ut mellanrubriker, om du känner för det. Huvudsaken är att orden flödar fritt, eftersom den som redigerar Västgötabygden lägger in texten i ett layoutprogram för tidningar, och om du skriver in och avstavar texten i en annan programvara så flödar allt om i tidningsprogrammet och redigeraren får exempelvis problem med att ta bort alla avstavningstecken. Risken är stor att överflödiga tecken blir kvar.

Lägg heller inte in bilder i dokumentet utan sänd foton separat.

Ni får gärna sända med en *lågupplöst* pdf-fil, där ni lagt in era foton i dokumentet enbart för att visa var bilderna kan placeras, men det är inget krav. Redigeraren måste få ta det slutgiltiga beslutet att lägga in bilderna, där de kommer mest till sin rätt och underlättar för läsaren.

Foton och bilder

Bifoga gärna foton och bilder, men de måste vara högupplösta, då vi trycker med högtryck. Sänd bilderna, som tidigare nämnts, separat, då det inte går att plocka ut dem ur ett word-dokument eller en pdf-fil.

Om du tar foton med telefonen, ställ in på högsta kvalitet, Fine eller liknande, då är det inga problem, utan foton kan oftast användas för tryck.

Tack för att du hjälper oss med detta!

Monika Moberg Kilefors

Trygghet. Tillsammans har vi det bra. Foto:Ulf Arnell-

Hostkansla. Forlaggargården Högen i Hyssna.
Foto: Ulf Arnell.

Essunga på sjätte plats

Sverige har har många A-traktorer. Antalet fordon har mer än fördubblats sedan 2019. Vid slutet av 2023 fanns det cirka 56 000 A-traktorer registrerade runt om i Sverige. Var i landet var dessa fordon vanligast?

På sjätte plats på listan över de kommuner med flest A-traktorer per invånare hamnar en kommun i vår närhet – Essunga. Här finns 22,9 traktorer per ett tusen invånare registrerade. Det vanligaste märket bland A-traktorer i Sverige är Volvo.

Redaktionen

Med stöd från

HembygdVäst stöds ekonomiskt av Västra Götalandsregionens kulturnämnd. Ett stöd som vi är mycket tacksamma för. Tack vare det stödet kan vi erbjuda våra föreningar en omfattande och kvalitetsmässigt bra verksamhet.

VÄSTGÖTA BYGDEN

Redaktionskommitté

Ann-Britt Boman

Spireavägen 5, 513 35 Fristad, tel 0760-38 48 09.

E-post: annbritt.boman@outlook.com

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3,
549 96 Våring, tel 070-842 04 53.

E-post: j-o.berglund@telia.com

Bo Björklund, Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen,
tel 073 -023 11 50. E-post bo.bjorklund1@outlook.com

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmostad,
465 97 Nossebro, tel 070-328 13 33.

E-post: frammostad@tagebrolin.se

Pär-Uno Ström, Sidenvägen 10, 441 55 Alingsås,
tel 073-595 96 85.

E-post: parunostrom5@gmail.com

Peter Backenfall

Horsby Backgården 1, 524 91 Herrljunga

0513-103 46, 0706-75 96 71

E-post: peter.backenfall@rsgbg.se

Monika Moberg Kilefors, ansvarig utgivare, redaktör
070-642 56 70, Ekängsvägen 19, lgh 1104, 549 40 Skövde.

E-post: redvastgotab@gmail.com

eller blackhornet.monika.moberg@gmail.com

Förbundsordförande: Lena Ramsberg

Fötene Östergården 1, 447 91 Vårgårda,

tel 0705-32 64 24.

E-post: lenahe.ekonomi@gmail.com

Vice förbundsordförande: Ola Wirtberg

Långesäter 4, 541 97 Lerdala

E-post: ola.wirtberg@telia.com

tel 0708-55 88 23

Förbundssekreterare: Peter Backenfall

Horsby Backgården 1, 524 91 Herrljunga

0513-103 46, 0706-75 96 71

E-post: peter.backenfall@rsgbg.se

Förbundskassör: Jan-Olof Berglund

Stora Rör, Nolgården 3,

549 96 Våring, tel 070-842 04 53.

E-post: j-o.berglund@telia.com

Kanslist: Eva Mann. Västergötlands Hembygdsförbund, Box 82, 532 21 Skara, tel 0512-105 50,
bostad 070-313 65 60.

Besöksadress: Stadsträdgården, 532 31 Skara

(Västergötlands museum) E-postadress: kansli@vhbf.se

Bankgiro: 378-5383. Swish: 123 214 84 19.

Från våra insidor..

Skatt: En kopia av Timboholmseguldet från Skövde. En skatt som finns i Statens historiska museum. Se sidan 29.

Södra Härene: Vid bildandet av HembygdVäst med representanter för de fyra hembygdsförbunden. Se sidan 14.

Årets sista bete. Foto: Ulf Arnell.

Brandbilar. Veteranbilsrally i Skara. Se sidan 22.
Foto: Freddie Wendin.

Brandbilar. Veteranbilsrally i Skara. Se sidan 22.
Foto: Freddie Wendin.

Nostalgi. Många fina bilar vid Bogastugan i Södra Ving.
Läs mer om detta på sidan 13.